

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK MODERNLEŞMESİNİN BAZI İLKESEL BELİRLEYİCİLERİ

Mehmet Devrim TOPSES¹

¹Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, devrimtopses(at)comu.edu.tr

Topses, Mehmet Devrim “Cumhuriyet Dönemi Türk Modernleşmesinin Bazı İlkesel Belirleyicileri”
idil, 58 (2019 Haziran): s. 723-729. doi: 10.7816/idil-08-58-02

Öz

Toplumsal olayların, içinden çıktıkları ekonomik ve sınıfsal yapıyla birlikte çözümlenmesi materyalist yöntem anlayışını oluşturur. Cumhuriyet döneminin üstyapısal reformları, ekonomik ve sınıfsal yapıyla birlikte incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır. Birinci olarak laiklik ve anayasacılık, saltanat eliti ve onun çevresindeki ithalata dayalı burjuvazinin karşısında güçlenmeyi ve yönetime katılmayı amaçlayan yerli sermaye birikimine dayalı orta sınıfların dünya görüşü olarak biçimlenmiştir. Geleneği toplumsal ilişkilerden uzaklaştırmak ve din kurumunu denetim altına almak, aynı zamanda eski feodal sınıfların siyasal meşruiyetini ortadan kaldırmıştır. Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesine biçim kazandıran ikinci temel değişken korporatizmdir. Korporatizmin Türk modernleşmesi içindeki işlevi, 20. yüzyılın başında siyasal iktidarı ele geçiren yerli sermayeye dayalı orta sınıfların bu iktidarının, özellikle gelecek dönemde işçi ve köylü sınıflarından korunması olmuştur. Korporatizm, Türk modernleşmesine Marksizm karşıtı rengini kazandıran temel ilkedir. Üçüncü ilkesel belirleyici ise kapitalist dünya sistemine katılmaktır. Türk modernleşmesi, yerli orta sınıfların kapitalist dünya sistemine katılma amacını taşımaktadır. “Batı’yı yakalamak” ilkesi, Türk modernleşmesinin belirleyici unsurlarından birisi olmuştur. Hiç kuşkusuz Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin belirleyici ilkeleri, üç yaklaşım biçimiyle sınırlı değildir. Temel literatüre ulaşım kolaylığı açısından makale şimdilik üç temel ilkesel belirleyiciyle sınırlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk modernleşmesi, Tarihsel materyalizm, Korporatizm, Kapitalist Dünya Sistemi.

Makale Bilgisi

Geliş: 2 Nisan 2019

DOI: 10.7816/idil-08-58-02

Düzeltilme: 5 Mayıs 2019

Kabul: 10 Mayıs 2019

Giriş

20. yüzyıldaki sosyoloji yazınında Türk modernleşme süreci Weberci bir yöntem anlayışıyla genellikle üst yapısal açıdan ele alınmıştır. Bu tarihsel süreçle ilgili Weberyan metodoloji kullanılarak yapılan çözümler, yakın tarihi "çağdaşlaşma" ya da "Batı uygarlığına giriş" olarak açıklamaktadır. Örneğin Berkes'e göre Türk modernleşmesi, toplumsal yapının gelenek baskısından kurtulması ve laikleşmesi anlamında bir çağdaşlaşma hareketidir (Berkes, 1973:10). Mardin'in saptamalarına göre merkezi temsil eden yönetici ve elit sınıfların, geleneği temsil eden daha alt sınıflardan kopuş sürecidir (Mardin, 2017:38). Sezer'e göre ise Türk modernleşmesi, yüzyıllardır içinde bulunduğumuz Doğu-İslam uygarlığının terk edilmesinin tarihidir (Sezer, 1988:35). Söz konusu kuramsal yaklaşımların ortak özelliği İttihatçı ve sonrasında Kemalist devrimleri içine alan 20. yüzyıl Türk modernleşmesini sınıfsal ve ekonomik boyutlarından bağımsız değerlendirme eğiliminde olmalarıdır. "Büyük toprak sahipleri", "yerli ve uluslararası burjuvazi", "taşra burjuvazisi", "küçük üreticiler", "köylü sınıfları" ya da "kapitalizm" kavramlarına Türk modernleşmesine ilişkin sosyolojik içerikli çözümlerinde ayrılan bölümler çok sınırlıdır. Örneğin Berkes, modernleşmeyi "köhnemiş gelenek"ten arınma süreci olarak görmüştür. Sezer, Batı uygarlığına geçmeyi kültürel mirasın terk edilmesi olarak görmekte, fakat bu sürecin kapitalizm boyutuna değinmemektedir. Mardin ise toplumsal sınıflar arasındaki kopuşu ve mücadeleyi, yalnızca kültürel bir çatışma ekseninde ele almıştır. Oysa herhangi bir toplumsal yapı düşünceden maddeye doğru değil, maddeden düşünceye doğru işlemektedir. Gelenek ve kültür toplumsal bir yapının belirleyici unsuru değil, ekonomik ve sınıfsal ilişki ya da çatışma biçimlerinin doğal uzantılarıdır. Bu nedenle Türk modernleşmesine ilişkin çözümlerini kültürel-geleneksel çatışma süreçleriyle sınırlı tutmak, bu sürecin geniş kapsamlı çözümlenmesi için yeterli olmayacaktır. Tarihsel olgular üzerindeki sosyolojik çözümlerinin genellikle yapısal-işlevselci bir metodolojiyle gerçekleştirilmesi kolay anlaşılabilir bir tutumdur. Çünkü yapısal işlevselcilik, sosyolojinin kendisidir. Sosyoloji ise 19. yüzyılda toplumsal sorunların çözümünü burjuvazinin siyasal iktidarıyla birlikte gerçekleştirmek ihtiyacının bir ürünü olarak doğmuş, tutucu bir bilimdir (Kızılçelik, 2002:11-13). "Değişim" ve "devrim" olgularının taşıdığı önem, yapısal işlevselci metodoloji içinde "uyum" ve

"denge" kavramlarının gerisinde kalmaktadır. Toplumsal olayları ekonomik ve sınıfsal boyutları içinde çözümleyen materyalist metodoloji, sosyolojiden daha eski olmasına karşın 19. yüzyılda kullanılan sosyolojik yöntem anlayışları arasında yer almaz. Oysa 20. yüzyıldan giderek uzaklaştıkça, Türk modernleşmesinin daha ayrıntılı ve sınıfsal içerikli nesnel çözümlerinin yapılabilmesi konusunda tarihsel veriler çoğalmakta ve bu yöndeki gereksinimler kendisini daha güçlü hissettirmektedir. Bu makalenin amacı, Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin maddi içeriğini oluşturan üç temel ilkesel belirleyicinin tartışılmaya açılmasıdır. Araştırma konusu ilkesel belirleyicilerin, daha önce ortaya konulmuş saptamalardan ayırt edici özelliği ekonomik ve sınıfsal bir zemin taşıyor olmalarıdır. Bu ilkesel yaklaşımlar, aşağıdaki gibi tartışmaya açılabilir.

Eski Saltanat Eliti Karşısında Laiklik ve Anayasacılık

Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesi, 19. yüzyılın ortalarından başlayarak gelişen yerli eşraf, tüccar, küçük üretici ve küçük çaplı sanayicilerin oluşturduğu Müslüman burjuvazinin 20. yüzyılın başındaki siyasal iktidarını simgelemektedir. Karpas (2016:60)'ın "orta sınıf" olarak kavramsallaştırdığı bu kesimlerin toplumsal çıkarları yerli sermaye birikiminin desteklenmesi, dış gümrüklerin korunması ve siyasal iktidara katılmak yönünde olmuştur. Bu çıkarlar ise toplumun genelinin çıkarlarını yansıtmaz. Yeni doğan ve nefes almak isteyen yerli burjuvazinin "korunma ve desteklenme" yöndeki çıkarları, özellikle saltanat eliti ve onun çevresindeki büyük burjuvazinin çıkarlarıyla çatışmaktadır. Çünkü kapitalist dünya sistemiyle ekonomik işbirliği içindeki eski saltanat elitinin yanında İstanbul'un büyük burjuvazisi, büyük toprak sahipleri ve ticareti kendi denetimleri altında tutan Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşan diğer azınlık grupları, 19. yüzyıl boyunca uluslararası ithalat ve hammadde ihracatından zenginleşmekteydiler (Uslu ve Aytekin, 2015:96; Novıçev, 1989: 51). Kendi ayrıcalıklarından yerli sermaye birikimi yararına vazgeçmeleri ise beklenebilecek bir tutum değildir. Bu karşıtlık içinde 19. yüzyılda Türk modernleşmesinin bel kemiğini oluşturan Jön Türkler, azınlıklara son derece olumsuz bakmışlardır (Akçam, 1994:64). Bu tutumun arkasında ise uluslararası ticaretten zenginleşen azınlıkların, yerli, sermaye birikimine engel oluşturmaları bulunmaktadır.

Eski Ayrıcalıklı Sınıfların Temel Dayanağı Olarak Gelenek

Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin din ve gelenek sistemine bakış açısı, yerli sermaye birikimine öncelik tanıyan toplumsal kesimlerin, eski feodal sınıfların iktidar gücünü sınırlandırma amacından kaynağını almaktadır. Çünkü din ve gelenek, Osmanlı toplum yapısında kurumsal ilişkilerin dayandığı belirleyici bir unsurdur. Ekonomi, hukuk, siyaset, eğitim ve aile kurumlarının işleyiş düzenleri din ve gelenek sistemine dayandırılmıştır. Başka bir deyişle Osmanlı toplumsal ilişkiler sistemindeki din ve gelenek kendi içinde bağımsız bir örgütlenme değil, siyaset kurumunun meşruiyetini sağlayan bir norm sistemi niteliği taşımaktadır. Örneğin Berkes, semavi dinlerin siyaset kurumunun üzerinde olmanın ya da ona biçim vermenin tam tersine olarak, siyasete ve yeni toplumsal sistemlere göre kendilerini değiştirdiğine ilişkin açık örnekler vermektedir (Berkes, 1997:81-90). Huberman (1974:43-48) ve Harman (2017:154) gibi tarihçiler ise gelenek, siyaset ve toplumsal sınıflar arasındaki bu bağlantının gerçekte tüm feodal ve kapitalist tarih için geçerli olduğuna ilişkin örnekler vermişlerdir.

Bu açıdan bakıldığında Osmanlı toplum yapısındaki din ve gelenek sistemi, 13. yüzyıldan beri eski saltanat eliti ve onun çevresinde 19. yüzyıldan başlayarak gelişen ithalata dayalı büyük burjuvazinin siyasal iktidarının meşruiyetini sağlayan işlevler görmüştür. Kapitülasyon ekonomisine dayalı siyasal otoritenin ve onun çevresindeki toplumsal kesimlerin kurumsal desteğini sağlayan din ve gelenek sisteminin, sermaye birikimini amaçlayan yeni toplumsal sınıflara engel oluşturması beklenebilir bir sonuçtur. Öyle ki, Karpat bu nedenle Osmanlı toplum yapısında yerli sermaye birikiminin oluşmasını engelleyen belirleyici etmenlerden birisi olarak kapitülasyonların yanında "dinsel içerikli tehditleri" saymaktadır (Karpat, 2017:91). Din ve gelenek sisteminin sermaye birikimine karşı olması, gerçekte değişen ekonomik koşullar nedeniyle çıkarları tehlike altına giren eskinin güçlü toplumsal sınıfların huzursuzluğundan kaynaklanmıştır.

Türk modernleşmesinin laiklik ve anayasacılık gibi ilkesel yaklaşımları, eski saltanat elitinde bulunan kontrolsüz iktidar gücüne ve bu siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayan geleneğe karşı, 19. yüzyılın ortalarından başlayarak gelişen yerli orta sınıfların

toplumsal amaçları merkezinde gün yüzüne çıkmış ve işlevsellik kazanmıştır. Laiklik yoluyla toplumsal ilişkiler sisteminin, eski feodal sınıfların siyasal meşruiyetini sağlayan gelenekten arındırılması amaçlanmıştır. Örneğin laiklik çerçevesinde, şeriatı uygulama ve yürütme yetkisi saltanattan alınarak yeni toplumsal sınıfların kontrolündeki Millet Meclisi'ne bırakılmıştır (Karpat, 2017:125). Erken Cumhuriyet döneminin laiklik yönündeki uygulamalarına en örgütlü karşı çıkışın bu nedenle güç kaybeden eski feodal sınıflar, kendi varlıklarının tehdit altına girdiğini düşünen devlet memurları ve İstanbul'daki büyük ticaret burjuvazisinden geldiği görülmektedir (Zürcher, 2013:119). Gerçekten de Ahmad (2007:75), Çavdar (2003:226) ve Şener (2015:205) gibi araştırmacılar laiklik politikası karşısında "dine saygılı" olduğunu açıklayarak güç toplayan Serbest Cumhuriyet Fırkasının görüntüde olduğu gibi geniş halk kesimlerine değil, eski ayrıcalıklarını yitiren ticaret burjuvazisine dayandığı saptamasını yapmaktadırlar.

Laiklik gibi modern toplum öğretilerinin Batı toplumlarındaki gelişimi yine sınıfsal bir zeminde gerçekleşmiştir. 13. yüzyıldan başlayarak gelişen ticaret çevrelerinin toprağa dayalı zenginlikleri ellerinde bulunduran feodal iktidarlara olan mücadelesi, laiklik ve anayasacılık ilkelerini ortaya çıkartmıştır. Thomas Hobbes ve Machiavelli'nin mutlak monarşi düşüncesi din kurumuna karşı olması nedeniyle değil, kilisenin ve feodal aristokrasinin siyasal otoritesini geriletmesi için yeni toplumsal sınıflarca benimsenmiş ve desteklenmiştir. Protestan reformu, kilisenin ticareti engelleyen yasakları karşısında gerçekleşmiş bir toplumsal olaydır. İngiltere, Almanya ve İskoçya'da 18. yüzyıl filozoflarının yersel iktidarı ve siyasal katılımı savunmaları ise gelişmekte olan burjuvazinin feodal erkler karşısındaki siyasal ayrıcalık taleplerinden kaynağını alır (Çaha, 1974:60-160). Bu yöndeki tarihsel olgular, laiklik ve anayasacılık gibi modern toplum teorilerinin Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da feodal -aristokratik engellerden kurtulmak isteyen burjuvazinin toplumsal çıkarları doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir.

Daha Alt Sınıflar Karşısında Korporatizm

Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesine rengini kazandıran ikinci temel belirleyici olan korporatizm, Batı Avrupa'da emeğe dayalı toplum kesimlerinin isyanları karşısında siyasal iktidarını korumak isteyen burjuvazinin 19. yüzyıl içinde ortaya koymuş olduğu

bir toplum teorisisidir. Büyük Fransız Devrimiyle birlikte eski aristokrat sınıflara karşı geniş siyasal ayrıcalıklara kavuşan Batı burjuvazisi, bu defa işçi ve köylü sınıflarından gelen ve siyasal içerik taşıyan isyan ve teorilerle boğuşmak zorunda kalmıştır. Bu isyan ve teorilerden en büyüğü, işçilerin siyasal iktidarı kısa bir süre için ele geçirdikleri 1871 Paris komünü ve sınıfsal çelişkiler üzerine odaklanmış Marksizmdir. Durkheim'ın 19. yüzyılın sonlarında geliştirdiği "solidarizm" kavramı, Marksist toplum teorisine karşıt olarak, farklılaşmış toplumsal çıkarlar arasında organik temelli bir dayanışmanın geliştirilebileceği savına dayanmaktadır. Solidarizmin ikinci önemli özelliği ise toplumsal olayların temelinde maddeyi değil, kolektif bilinci koymasındır (Kösemihal, 1971:3). Solidarist felsefeye göre bilinci oluşturan değişken ekonomik ve sınıfsal gerçeklik değil, öncelikle ulusal idealler, beklentiler, düşünme ve duyma biçimleridir. Örneğin Gökalp (2004:65)'e göre Türk modernleşmesinin başarıya ulaşması, Türklük bilinci edinmemize bağlıdır.

Ziya Gökalp, Durkheim'ın solidarizmini Türk modernleşmesine aktaran ilk Türk sosyologudur. Cumhuriyet döneminde yerli sermaye birikimi sağlamayı ve kapitalist bir toplum yapısına kavuşmayı amaç edinen Türk modernleşmesi, emek yoluyla geçinen toplum kesimlerinden gelebilecek olası itirazlar karşısında Gökalp'in üzerinde durduğu solidarist korporatizmi benimsemiştir. Parla (2009:171)'nin saptamalarına göre solidarist korporatizm birinci olarak sınıf mücadelelerini reddetmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi teorisyenlerine göre Türkiye sınıfsız bir toplumdur ve sınıf çatışmaları yalnızca Batı toplumlarına özgüdür. İkinci olarak korporatizm, bütün siyasi partilerin "ulusal çıkar" kavramına bağlanmasını talep etmektedir. Sınıf ayrımları reddedildiği için, bütün toplum kesimlerinin ortak bir çıkar merkezinde uzlaşabileceği varsayılmaktadır. Son olarak ise korporatizm, erken Cumhuriyet döneminden 21. yüzyıla kadar sağdan başlayıp sosyal demokrasiye kadar uzanan tüm siyasal partilerin genel toplum anlayışı olmuştur (Parla, 2009:12). Kendisini sosyal-demokrat olarak kabul eden siyasi partiler bile sınıf çatışması olgusunu geri plana koyarak, sınıfsal uzlaşma kavramını öne çıkartmışlardır.

Gerçekten de bu dönemde 1925 Tahrir-i Sükun Kanunu, 1926 Borçlar Kanunu, 1929 Ceza Kanunu ya da İş Kanunu gibi düzenlemeler işçi ve işveren arasındaki uyuşmazlıkların devletin hakemliğinde

barışçıl yollardan çözülmesini öngörmüş, grevleri ve işçilerin siyasal örgütlenmelerini kesinlikle yasaklamıştır (Karpat, 2017:160). Makal (2018:79) ise tek parti döneminde gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi, Ticari ve Sanayi Odaları Kanunu, Âli İktisat Meclisi gibi düzenlemelerin otoriter ya da korporatist örgütlenmeler olarak tartışılabileceğini vurgulamaktadır. Çünkü bu kongrelerde meslek esasına göre bir örgütlenme olmuş, meslekler arasında dayanışma teması işlenmiş ve sınıfların varlığı reddedilmiştir. Ayrıca Zürcher (2017b:10) ve Ahmad (2017:147) gibi araştırmacılar, Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesindeki halkçılık ilkesinin, sınıf söylemi ve mücadelesine kesinlikle hayat hakkı tanımadığını, alt sınıflara geçmişe göre bir değişim izlenimi vermek için tasarlandığını ileri sürmektedirler.

Sınıf çatışması olgusunu reddeden ve emek yoluyla geçinen toplum kesimlerinin "ulusal çıkar" kavramıyla kapitalizme bağlanabileceğini kabul eden Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin böylece eski feodal ilişki biçimlerine karşı olduğu gibi, emekçi iktidarını öngören sosyalizm ve Marksizm'e de karşı olduğu söylenebilir. 20. yüzyılın başında Türkiye'de örgütlü bir işçi sınıfı olmadığı, köylülerin ise tümüyle örgütsüz olduğu açık bir gerçekliktir. Bu durumda korporatist toplum teorisi gibi önlemlerin daha çok, işçi-köylü sınıflarının gelecekte Türkiye'nin kapitalist niteliğine karşı oluşturabileceği muhtemel tehditlere karşı savunulduğu düşüncesi daha gerçekçidir. Gelişmekte olan burjuvazi, Cumhuriyet döneminin geleceğinde yerli sermaye birikimine yönelik olarak alt sınıflardan gelebilecek olası tehditlere karşı solidarist korporatizmi Türk modernleşmesinin belirleyici ilkelerinden birisi durumuna getirmiştir. Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesine rengini kazandıran üçüncü maddi değişken ise "kapitalist dünya sistemine katılma" amacıdır.

Kapitalist Dünya Sistemine Katılmak

Cumhuriyet'in kurucu bürokrasisi, yerli sermayeyi koruyup desteklediği gibi, onu dünya sistemiyle bütünleştirecek düzenlemeler yapmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet'in en önemli devimlerinin, gerçekte kapitalist dünya sistemiyle bütünleşme amacını içeriyor olması akla yatkın bir çıkarımdır. Örneğin bu dönemde Kemalist bürokrasiye en yakın gazetecilerden Yunus Nadi, harf devriminin asıl amacının Türkiye'yi Avrupa'ya maddi açıdan bütünleştirmek olduğunu ifade etmiştir (Karpat, 2007:102). Fes giyilmesinin yasaklanması, giyim

kuşam, Latin alfabesinin ve ölçülerde Batılı birimlerin kabul edilmesi, hafta tatilinin Cuma yerine Pazar günü olarak belirlenmesi, İsviçre medeni kanunu ve İtalyan ceza kanununun aktarılması, soyadı yasasının kabulü ve kadın hakları gibi kültürel yaşamdaki düzenlemeleri ise Yerasimos (1980:678) ve Şener (2015:198), Batı dünya sistemiyle yapılacak ticari ilişkileri düzene sokmak gibi, Cumhuriyet bürokrasisinin temel kaygılarıyla açıklamaktadır. Woodruff (2002:278) ise tam olarak bunu söylemese de, Türkiye’de modern anlamdaki reformların “Batılı liberalist” niteliğinin altını çizmektedir. Gerçekten de bu reformlarla doğru orantılı olarak Türkiye ve kapitalist-liberalist Avrupa arasındaki ekonomik etkileşim giderek güçlenmiştir (Findley, 2011:256; Zürcher, 2017a:278). Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet devrimlerinin, Müslüman burjuvazinin kapitalist dünya sistemiyle olan bazı uyumsuzluklarını gidermeye ve onunla bütünleşmeye dönük olduğu düşünülebilir. Öyleyse kapitalist dünya sistemine katılmak, Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin en temel ilkesel belirleyicilerinden birisidir.

20. yüzyılda kapitalist dünya sistemi yoluyla modernleşmeyi amaçlayan ülkelerin 21. yüzyıldaki durumları çağdaş sosyoloji tartışmalarında kendisine yer bulmuştur. Örneğin Wallerstein (2000:10), 20. yüzyılda bağımsızlıklarını kazandıktan sonra “Batı’yı yakalama” ya da “Batı gibi olma” yolunu seçen ülkelerin seçmiş oldukları bu yolların 21. yüzyılda çıktığını vurgulamaktadır. Batılılaşmanın sunduğu vaatler, ilerleme umutları bir türlü gerçekleşmemiştir. Bu ülkelerin insanlarını 21. yüzyılda bekleyen gelecek sadece belirsizlik ve kuzeye doğru göç etmektir (Wallerstein, 1998:42). Söz konusu modernleşme yolu içinde görece başarılı olan Doğu Asya’nın başarısının altında ise soğuk savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri’nin bu ülkelere vermiş olduğu destek bulunmaktadır (Wallerstein, 2000:44-46). Samir Amin (2000:53) ise 20. yüzyılda bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kendi ulusal kalkınma yollarını kendileri belirleyen Çin ve Kore gibi ülkeler ile kapitalist dünya sistemine katılma yolunu seçen ülkelerin toplumsal gelişmişlik düzeyi açısından farklı konumlarda bulduklarını tespit etmiştir. Örneğin “Batı’yı yakalama” ya da “kapitalist dünya sistemine katılma” amacı olmayan ülkeler, dünya ekonomik krizlerinden etkilenmedikleri gibi daha hızlı kalkınabilmişlerdir. Toplumsal bir amaç olarak “Batı’yı yakalama” ve “çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma”yı seçmiş olan Türk modernleşmesinin 21. yüzyılda geldiği konum, bu tartışmalar ışığında

yeniden değerlendirmeye uygundur.

Sonuç

Böylece üç başlık altında incelenen toplumsal değişkenler, Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesine belirleyici içeriğini kazandıran ilkesel yaklaşımlardır. Üç ilkesel yaklaşımın ortak özelliği ekonomik ve sınıfsal bir nitelik taşıyor olmalarıdır. Toplumsal bir olayın ekonomik ve sınıfsal temellerinden bağımsız olarak incelenmesi sakıncalıdır. Çünkü toplumsal yapı, kurumlar arasında karşılıklı etkileşimi içermekle birlikte, genel anlamıyla maddeden düşünceye doğru işlemektedir. İnsanın biyolojik yapısı ve sosyal bir varlık olması, toplumsal yapının maddi bir temelde ortaya çıkıp geliştiğini göstermektedir. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin onu başlatıp sürdüren yönetici kadroların kişisel dehalarıyla, dinsel tutumlarıyla, inanç ve beklentileriyle açıklanması yeterli olmayacaktır. Benzer şekilde “toplumsal ilişkilerin gelenekten arındırılması” biçiminde bir açıklama biçiminin yeterli görülmesi, Türk modernleşmesinin toplumsal içeriğini yansıtmak konusunda zayıf kalmaktadır. Toplumsal yapının işleyiş düzenine uygun bir yöntem, düşünsel yapı ve ideolojiyle ekonomik-sınıfsal temellerin bağlantısının kurulabilmesidir. Örneğin gelenekten ayrılmanın hangi ekonomik-sınıfsal değişimin sonucu olduğunun ortaya konulabilmesi toplumsal yapının genel özellikleri açısından daha uygun bir metodolojidir.

Aynı yöntem anlayışı, Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesine yönelik eleştiriler açısından da geçerlidir. Bu modernleşme hamlesinin günümüzdeki başarıları ya da başarısızlıkları, onun burjuvaziyi merkez alan kapitalist toplum yapısı oluşturma amaçlarından ayrı olarak düşünülemez. Örneğin Türk modernleşmesinin geniş toplum kesimlerinden gördüğü destek, ilgi ya da ilgisizlik, onun laik karakteriyle değil, sınıfsal temelleriyle açıklanmalıdır. Çünkü yukarıda değinildiği gibi laiklik anlayışı da sınıfsal bir içerikte gelişmiş ve renk kazanmıştır. Aynı şekilde “duygudan arınmış insan ilişkileri” çağdaşlaşmak olgusunun kendisinden değil, Türk modernleşmesinin kapitalist temellerinden kaynağını alır. Çünkü çağdaşlaşmak eleştirilecek bir tutum değil, uygarlık tarihinde genel kabul görmüş kültürel içerikli bir alışveriş biçimidir. İnsanlık tarihi, uygarlıklar arasındaki kültürel alışverişlerle doludur.

Makalede belirtilen üç ilkesel yaklaşım devletçilik, halkçılık, bağımsızlık vb. değişkenler eklenerek

çoğaltılabilir. Bununla birlikte söz konusu değişkenler, makalede ortaya konulan ilkesel belirleyicilerden ayrı değil, onların destekleyicileri ve uzantılarıdır. Örneğin Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinde devletçilik, yerli sermaye birikimini amaçlayan toplumsal kesimlerin en etkili aracı olarak işlev görmüştür. Bunun gibi halkçılık ilkesi siyasal iktidarı halka vermek anlamında değil, halkı kapitalist toplum yapısıyla bütünleştirmek amacıyla geliştirilmiş ilkesel tutumlardır. Konu olarak seçilen dönem yukarıda saydığımız sacayakları üzerinde kurulmuş toplumsal bir değişim süreciyken, bunun dışındaki ilkesel tutumlar, söz konusu sacayaklarının uzantısı ya da destekleyicisidir. Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin sosyolojik bir çözümleme çabasında işe başlanması gereken konular, söz konusu ilkesel yaklaşımlar olmalıdır. Yine de, Türk modernleşmesinin sınıfsal anlamda yalnızca konu olarak seçtiğimiz üç belirleyici temel ilkeye dayandığı ileri sürülemez. Örneğin uluslaşma ya da milliyetçilik olgusu sınıfsal temelleriyle birlikte ele alındığında Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesine rengini veren başka bir ilkesel yaklaşım olarak eklenebilir.

Kaynakça

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev., Yavuz Alogan, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2007.

Ahmad, Feroz. "Cumhuriyet Türkiye'sinde Sınıf Bilincinin Oluşması", *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler*, haz., Donald Quataert ve Erick Jan Zürcher, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Akçam, Taner. *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Amin, Samir. *Değişim Halindeki Dünya Sistemi*, çev., Fikret Başkaya, Ankara: Özgür Üniversite Yayınları, 2000.

Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1973.

Berkes, Niyazi. *Teokrasi ve Laiklik*, İstanbul, Adam Yayınları, 1997.

Çaha, Ömer. *Siyasi Düşüncelere Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2010, s:57-67; Leo Çavdar, Tefik. *Türkiye Ekonomisinin Tarihi: 1900-1960*, Ankara: İmge Yayınları, 2003.

Findley, Carter. *Modern Türkiye Tarihi*, çev., Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Gökçalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2004.

Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev.,

Murat Belge, İstanbul: Bilim Yayınları, 1974.

Harman, Chris. *Halkların Dünya Tarihi*, çev., Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Yordam Yayınları, 2017.

Karpat, Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

Karpat, Kemal. *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, Ankara: İmge Yayınları, 2016.

Kızılcılık, Sezgin. *Sefaletin Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayınları, 2002.

Kösemihal, Nurettin Şazi. *Durkheim Sosyolojisi*, İstanbul: Remzi Yayınları, 1971.

Makal, Ahmet. *Ameleden İşçiye, Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Mardin, Şerif. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Parla, Taha. *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İstanbul: Deniz Yayınları, 2009.

Sezer, Baykan. *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul: Sümer Yayınları, 1988.

Şener, Mustafa. "Batı Uygarlığının Peşinde", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, haz., Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, İstanbul: 2015.

Uslu, Ateş ve Aytekin, Attila. "Burjuva Devriminin ve Savaşın Belirsiz Sınırlarında", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, haz., Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, İstanbul: 2015.

Wallerstein, İmmanuel. *Liberalizmden Sonra*, çev., Erol Öz, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Wallerstein, İmmanuel. *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, çev., Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

Woodruff, William. *Modern Dünya Tarihi*, çev., Hale Vardar ve Arda Vardar, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2002.

Yavuz, Erdal. "Sanayideki İşgücünün Durumu", *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler*, haz., Donald Quataert ve Erick Jan Zürcher, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Yerasimos, Stefanos. *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Bizans'tan 1971'e*, çev., Babür Kuzucu, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1980.

Zürcher, Erick Jan. *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Zürcher, Erick Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017a.

Zürcher, Erick Jan. "Önsöz", *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler*, haz., Donald Quataert ve Erick Jan Zürcher, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017b.

SOME PRINCIPAL DETERMINANTS OF THE TURKISH MODERNIZATION IN THE REPUBLICAN PERIOD

Mehmet Devrim TOPSES¹

¹ devrimtopses(at)comu.edu.tr

Abstract

The analysis of social events with the economic and class structure they emerge from constitutes a materialistic method approach. When the superstructural reforms of the Republican period are examined along with the economic and class structure, the following results are reached. First, the secularism and constitutionalism were shaped as the worldview of the middle classes which were based on the accumulation of domestic capital and aimed at strengthening and taking part in the governance against the sultanate elite and the bourgeoisie based on import in the sultanate circles. Taking the tradition away from social relations and controlling the institution of religion eliminated the political legitimacy of the old feudal classes as well. The second fundamental variable shaping the Turkish modernization in the Republican period is the corporatism. The function of corporatism in the Turkish modernization was the preservation of the power, which was grabbed at the beginning of the 20th century by the middle classes based on domestic capital, especially from the classes of workers and peasants in the subsequent period. The corporatism is the basic principle that gives the anti-Marxist feature to the Turkish modernization. The third principal determinant is the joining the capitalist world system. The Turkish modernization has an objective for the local middle classes to align with the capitalist world system. The principle of "catching the West" has become one of the determinants of the Turkish modernization. No doubt, the determinant principles of the Turkish modernization in the Republican period are not limited to these three approaches. In terms of the accessibility to the basic literature, for the time being the article is limited to these three basic principal determinants.

Keywords: Turkish Modernization, Historical Materialism, Corporatism, Capitalist World System